

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume V/ Issue II
ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY
Geliş Tarihi/ Received: 15/08/2020
Kabul Tarihi/ Accepted: 01/10/2020

**TRANSFORMATION PROCESS IN UNIVERSITIES AND
RESEARCH UNIVERSITY APPROACH**

Öğr.Gör. Muhammet DAMAR

Dokuz Eylül Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

muhammet.damar@deu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-3985-3073

Doç.Dr. Güzin ÖZDAĞOĞLU

Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi

guzin.kavrukkoca@deu.edu.tr

orcid.org/0000-0003-3055-3055

Prof.Dr. Onur ÖZVERİ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

onur.ozveri@deu.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9203-917X

Abstract

Turkey is a developing country where its young and dynamic population is one of the most important advantages in this development process. The share of higher education institutions cannot be denied in that individuals who are young or who attach importance to lifelong learning, to move to the level of knowledge, skill and competence with which they will directly contribute and benefit to scientific, economic and technological development. These institutions, in which reflections of global competition are seen, are in the process of change and transformation to adapt to environmental conditions in the products and services they provide. This transformation also applies to higher education institutions in Turkey. Accordingly, the Higher Education Council brought the research universities approach to the agenda in 2016 with the Regional Development Focused Mission Differentiation and Specialization Project. This approach is a strategic initiative to reach the levels of well-known and recognized universities in the world, to educate competent and entrepreneurial human resources, to contribute more to the regional and national economy, and thus to carry out interactive research with the university-industry and society trilogy. Research universities approach is a so critical issue that cannot be put into populist policies and should be turned into national higher education policy. In this study, the transformation of higher education institutions and especially universities, which are critical for the development of countries, is

presented historically in the light of relevant publications in the national and international literature.

Keywords: *higher education institution, history of higher education, transformation of universities, research universities*

ÜNİVERSİTELERDE DÖNÜŞÜM SÜRECİ VE ARAŞTIRMA ÜNİVERSİTESİ YAKLAŞIMI

Öz

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve bu gelişim sürecinde genç ve dinamik nüfusu en önemli avantajlarından biridir. Genç veya yaşam boyu öğrenmeye önem veren bireylerin bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmeye doğrudan katkı ve fayda sağlayacakları, nitelik kazanacakları bilgi, beceri ve yetkinlik düzeylerine geçmelerinde yükseköğretim kurumlarının payı yadsınamaz. Küresel rekabetin de yansımalarının görüldüğü bu kurumlar, sağladıkları ürün ve hizmetlerde, çevresel koşullara uyum sağlamak için değişim ve dönüşüm sürecinde yer almaktadırlar. Bu dönüşüm, Türkiye ve Türkiye'deki yükseköğretim kurumları için de geçerlidir. Bu doğrultuda, Yükseköğretim Kurulu, 2016 yılında, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi ile araştırma üniversiteleri yaklaşımını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşım, dünyada bilinen ve tanınan üniversitelerin seviyelerin ulaşılabilmesi, yetkin ve girişimci insan kaynağının yetiştirilebilmesi, bölgesel ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlanması ve böylece üniversite-sanayi ve toplum üçlemesi ile etkileşimli araştırmaların hayata geçirebilmesi açısından stratejik bir girişimdir. Araştırma üniversiteleri ve ilgili yaklaşımlar, popülist politikalara büründürülemeyecek kadar kritik ve milli bir yükseköğretim politikası haline getirilmesi gereken bir unsurdur. Çalışmada tüm bu çerçevede, yükseköğretim kurumlarının ve özelinde üniversitelerin tarihsel gelişimi ve dönüşümü, bu dönüşüm içinde araştırma üniversitelerinin yeri içinde bulunulan durum, ulusal ve uluslararası literatürde yer bulmuş ilgili yayınlar ışığında ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *yükseköğretim kurumu, yükseköğretim tarihi, üniversitelerin dönüşümü, araştırma üniversiteleri*

GİRİŞ

Bilginin değerinin egemen olduğu bir toplumda, üniversiteler, gelişme ve çağdaşlaşma için anahtar unsurlardan biridir. Üniversiteler üzerindeki beklentiler ve üniversitenin anlamı, toplumsal ve ekonomik gelişimlere bağlı olarak zamanın akışı içinde sürekli sorgulanmıştır. Üniversitelerin farklı beklentilere sahip pek çok paydaşı bulunmaktadır. Bu paydaşlar, öğrenci ve akademisyenlerle sınırlı değildir. Politika yapıcılar, yükseköğretim kural koyucuları, bürokratlar, devlet görevlileri ve halkın da üniversitelerden beklentileri söz konusudur. Bu beklentiler tarihsel süreç içerisinde sürekli bir değişim göstermiştir. Yükseköğretim kurumları ve özelinde üniversiteler, ekonominin gelişmesi, uygarlaşma, bilim ve teknolojik gelişme için kritik role sahiplerdir. Üniversiteler ülke ekonomileri için istihdam edilecek, yetenekli ve üretken insan kaynağı kapasitesinin oluşmasını sağlamaktadır. Ayrıca, yükseköğretim kurumları aracılığı ile modern ve çağının gereği olan bilgiyi, yeni fikirleri, patentleri ve buluşları üretebilen, teknolojiyi geliştirebilen insan gücünün oluşmasını sağlarken, ülkelerin bu sayede küresel rekabet ortamında güçlenmeleri sağlanabilmektedir.

Fielden (2008:4), devletlerin yükseköğretimdeki en önemli rolünün vizyon ve strateji belirlemek olduğunu ifade etmiş ve bu vizyon ve stratejinin sırasıyla şu sorulara cevap araması gerektiğini belirtmiştir: “yükseköğretim ne içindir?, üniversitelerin ülke için gerçekleştirmesi gereken temel hedefleri nelerdir?, yükseköğretime katılım açısından hangi hedefler belirlenmelidir?, bu hedeflere nasıl, hangi kurum tarafından ne zaman ulaşılabilecektir?” ve son olarak, varsa, “özel sektör veya toplumun görevleri neler olacaktır?”.

21. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren üniversitelerin toplumu dönüştürmede öncü rol üstlenmesi, içinde buldukları toplumu hem daha ileri bir noktaya getirebilmeleri hem de toplumun üniversiteyle kaynaşması açısından bir zorunluluk haline gelmektedir (Erdem, 2016:42). Şimşek ve Adıgüzel (2012:255), üniversitelerin görevlerini; eğitim, araştırma ve hizmet anlayışlarıyla birlikte, toplumsal reformların güçlü bir ayağı olmak, bilim yapmak, uygulamalı araştırmalar yapmak, paydaşları ile işbirliği yapmak, disiplinler arası çalışmalara ortam oluşturmak, toplumsal ve sosyal yapının gelişmesini sağlamak olarak tanımlamıştır.

Bir toplumun sosyoekonomik ve kültürel yönlerden kuvvetli olmasının gerek ve yeter şartı eğitim kuruluşlarının etkin, yetkin ve verimli olarak çalışmasıdır (Şen, 2012:2). Üniversiteler; bu iş gücünün günün gereksinimleri doğrultusunda nitelik ve çeşitliliğinin belirlenmesinde, istihdam gücünün oluşturulmasında ve araştırma ortamının kurulmasında kritik öneme sahiptirler. Çalışmada, Türkiye’deki kural koyucular ve yükseköğretim politika yapımcılarının son dönemde girişimde bulunduğu ve yürütmekte olduğu araştırma üniversiteleri yaklaşımı ve araştırma üniversiteleri değerlendirilmektedir. Araştırma üniversiteleri oluşturdukları bilgi birikimi, nitelikli insan kaynakları ve yürüttükleri bilgi transferi faaliyetleri ile ekonomik gelişmede ve toplumsal dönüşüm ve gelişmede ve toplumsal refahın oluşmasında kritik bir yere sahiptirler. Türk Araştırma Üniversiteleri Güç Birliği (TAÜG) araştırma üniversitelerini şu şekilde tanımlanmıştır: “*bilimin gelişmesinde büyük rolü olan araştırma çıktılarıyla birlikte, eğitim-öğretimden bilgi transferi faaliyetlerine, kamu ve sanayi ile işbirliğinden uluslararası işbirliklerine kadar yansıyan araştırma önceliğine ve araştırma kültürüne sahip üniversitelerdir*” (TAÜG, 2016:1).

Bu çerçevede kurgulanan çalışmanın amaçları, (1) üniversite kavramını kavramsal olarak ele alarak üniversitelerin tarihsel dönüşümünü değerlendirmek, (2) araştırma üniversitelerini ve araştırma üniversitesi yaklaşımını dünya konjonktürü ile kıyaslamak ve kavramsal olarak değerlendirmek, (3) yükseköğretim sistemini ve üniversitelerin organizasyon yapısını ortaya koyarak, günümüzün gerçekleri ve ihtiyaçları ışığında tartışmak, (4) mevcut bilgileri ulusal ve uluslararası literatür ile örtüştürerek sistematik bir şekilde derlemek, (5) elde edilen bilgiler ışığında politika ve kural yapımcılar için öneriler ortaya koymaktır. Bu bağlamda, üniversite ve üniversitelerin yaşadığı dönüşüm sistematik bir şekilde, ulusal ve uluslararası literatürden faydalanılarak, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Merkezi, Web of Science ve Google Scholar akademik veri tabanları ve ayrıca kütüphanelerden elde edilen kaynaklar aracılığıyla değerlendirilmekte olup, dünyada ve Türkiye’de üniversitelerin tarihsel gelişimi ve üniversitelerin dönüşümü ortaya konulmakta, ülke ekonomisi ve küresel rekabet edilebilirliği için kritik öneme sahip araştırma üniversitesi yaklaşımı, dünyadaki örnekleri ile birlikte kavramsal bir şekilde tartışılmaktadır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Üniversitelerin ilk örnekleri milattan öncesine dayanmaktadır ve milattan önce 400 yılında Eflatun'un kurmuş olduğu Academia'nın, ardından milattan önce 387 yılında Aristo tarafından kurulan Lyceum ve Roma'nın retorik ve tartışma usullerini öğretmek amaçlı kurulan okulları ve ayrıca bir araştırma enstitüsü niteliği taşıması adına İskenderiye Müzesi (M.Ö. 330-200) bu kapsamdaki ilk yapılanmalara örnek olarak verilebilir (Sarıkaya Bütün, 2019:4). Milattan sonra beşinci ve yedinci yüzyıllarda, Hindistan'ın kuzeyinde ve Çin'de, yüksek düzeyde eğitim-öğretim yapan kurumların varlığı bilinmektedir. Bizans İmparatoru Theodosius'un 425'te İstanbul'da açtığı okul, hukuk ve felsefe ağırlıklı bir yükseköğretim kurumu olarak kabul edilmektedir (Marangoz, 2008:62-63). Günümüzdeki anlamıyla üniversite örnekleri ise; 12. yüzyılda Bologna'da Bologna Üniversitesi (1088) ve Paris'te Paris Üniversitesi'dir (1150). Kısa bir süre sonra 1167'de İngiltere'deki Oxford Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversiteler, kilise merkezli üniversiteler olarak tanımlanmaktadır (Sarıkaya Bütün, 2019:4). 1630'larda İngiliz gençlerinin %2,5'i üniversite mezunuyken, ardından başlayan gerileme sonrasında, bu oran bir daha 19. yüzyılda ancak yakalanabilmiştir. Üstelik bu oran o dönemde birçok Avrupa ülkesi için geçerli olmuştur (Charle ve Verger, 2005:48-55).

İslam tarihi ile örtüştürülerek üniversitelerin gelişim evrimlerine bakıldığında, ilk toplu ve bugünküne benzer eğitimlerin medreseler şeklinde başladığı anlaşılmaktadır (Sarton, 1927-1948). Ortaçağda kurulan ilk medreseler, İslam kültürünün ilk yükseköğretim kurumları sayılmaktadır. Vakıflar himayesinde kurulan bu medreselerin ilk örneği Abbasi halifesi Memun'un Bağdat'ta 813-833 yıllarında kurduğu bir kütüphane ve bir gözlemeviden oluşan "Beyt'ül Hikme" adındaki akademidir. Bilgelik evi anlamına gelmekle birlikte, aslında bir kütüphane ve çevresinde oluşan bilim merkezi biçimindedir ve daha çok eski Yunan eserlerini Arapça'ya kazandırmasıyla ünlenmiştir. Ayrıca 11. yüzyılda adı geçen Nizamiye Medreselerinin ilki 1040 yıllarında Nişabur'da kurulmuştur. Ancak bu medreselerin en ünlüsü 1067 yılında Bağdat'ta kurulan Nizamiye medresesidir, ardından bu kurumlar, Basra, İsfahan, Musul gibi birçok yerde örgütlenmiştir. Bu medreselerde din ve hukuk konularının yanı sıra, edebiyat, felsefe ve tıp bilimleri de öğretilmiştir (Akyüz, 2011:42-44; Özakyol, 2017:34). Bu medreselerde öğrenim gören kişiler arasında Ömer Hayyam, Sadi Şirazi, Gazali, İbni Şeddad gibi döneminin önemli bilim insanları, şairleri ve düşünürler yer almaktadır (Özakyol, 2017:35). Bu kültürün meyvelerini üç temel kuruluş oluşturmuştur: gözlemevleri, şifahaneler ve medreseler. Batıda gerçek anlamda üniversitelerin olmadığı dönemlerde, İslam dünyasında bu noktada pek çok kurumun varlığı bilinmektedir. Bunlar; Orta Asya (Buhara ve Semerkent), Kuzey Afrika (Mısır, Tunus, Fas) ve özellikle Endülüs'te Kurtaba, Granada, Toledo Medreseleri'dir. Sonraki aşamada, tekrar batı medeniyetlerine eğitim hareketleri sıçramış ve bu değişim sürecinde batı ülkelerdeki üniversiteler kendi dillerinde eğitim vermiş ve günümüze kadar artarak gelen bilimsel çalışmaların yoğunlaştığı yerler olmuştur (Şen, 2012:2).

Türk-İslam Medreseleri, Selçukluların Anadolu'da açtıkları irili ufaklı birçok okul kapsamında varlıklarını sürdürmüştür. Anadolu'nun ilk medresesi Tokat'ta Yağbasan Medresesi olarak bilinir. Başta Konya, Kayseri, Sivas, Antalya olmak üzere Anadolu'nun hemen hemen her kentinde o dönemde Türk beylikleri tarafından medreseler kurulmuştur. Osmanlı'ya gelindiğinde ise, medreselerin genel olarak üç döneme ayrıldığı görülmektedir. İlk dönem, Orhan Gazi'nin İznik'te kurduğu medreseden, Sultan 2. Mehmet'in Sahn-ı Seman Medreselerine kadar olanlardır. İkinci

dönem Sultan Süleyman'ın kurduğu Süleymaniye Medreselerine dek geçen dönemdir. Üçüncü dönem ise, medreselerin kapatılıncaya kadar geçen süreyi kapsamaktadır (Tekeli, 2010:55).

Tekin (2017) yapmış olduğu tez çalışmasında, medreseleri, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlı dönemi olarak sınıflandırılmaktadır (Şekil 1). Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlı dönemlerinde medreseler, eğitim hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Şekil 1. Türk Tarihinde Medreseler Dönemi

Türk Tarihinde Medreseler Dönemi

Kaynak. Tekin (2017) ve Sezgin O. (2020) çalışmalarından derlenmiştir.

Avrupa'da üniversiteler, öğrenciler veya hocalar tarafından kurulan feodal lonca oluşumları biçiminde örgütlenirken, İslam dünyasında, yönetici ve varlıklı ailelerin çoğu kez mülklerini korumak, bazen de iktidar ve itibar sağlamak kaygılarıyla kurdukları vakıflar biçiminde ortaya çıkmıştır (Timur, 2000:50). Her iki kurumun da milletler biçiminde bir araya gelmesi ve coğrafyalara göre örgütlenmesi ve her iki kurumun da dini otoriteler tarafından denetlenebilme ve hatta kurulmasında rol oynama gibi benzer yönleri de bulunmaktadır (Özakıyol, 2017:38). Özellikle Osmanlı'nın son döneminde medreseler Avrupa'daki pek çok üniversiteye göre çok geridedir.

Cumhuriyet dönemiyle beraber medrese yapılanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 3 Mart 1924'te *Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğrenim Birliği) Yasası*'nın kabulü ile kapatılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte, yurt dışından getirilen Alman ve Fransız hocalar Türk yükseköğretiminde önemli yol kat edilmesini sağlamıştır. Osmanlı'nın ardından, tüm kurumlarıyla birlikte Darülfünun'un da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğu görülmektedir. Cumhuriyet dönemi 1933 yılı üniversiteler reformuyla, Türkiye'nin üniversite geleneği Osmanlı'nın son zamanlarından çok etkin ve yetkin olarak bugünkü haline gelebilmiştir (Şen, 2012:2). Üniversitenin yeniden düzenlenmesi ve örgütlenmesi üzerine arayışlar sonucunda, İsviçreli pedagog Prof. Albert Malche 1931 yılında Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche, 1932 yılında Darülfünun üzerine incelemelerde bulunmuş, fakülteleri, enstitüleri, kütüphaneleri gezmiş, hocalarla, öğrencilerle ve yöneticilerle görüşüp onlarla anket yapmış ve 29 Mayıs 1932'de bir rapor hazırlamıştır (Hirsch,

1998:229-295). İlgili rapora göre, 1932 yılında Darülfünun'da 88 müderris (profesör) ve muallim (doçent), 38 müdür muavini (yardımcı doçent) ve 72 asistan ve 4 tercüman olmak üzere toplamda 202 kişi bulunduğunu ifade etmiştir. Alanlara göre incelendiğinde, 515 tıp, 1.048 hukuk, 282 edebiyat, 566 fen, 55 dişçi ve eczacı ve 3 ilahiyat öğrencisi bulunmaktadır. Raporda yer alan önemli ifadelerden biri de Türkçe kitapların yetersiz olduğudur. Yabancı dille yazılan kitapları okuyabilecek öğrenci sayısı da ilgili dönemde az sayıdadır. Ayrıca Malche'in en çok önem verdiği konu da derslerin ansiklopedik kitap bilgisi ile işlenmesidir (Hirsch, 1998:229-295). Bu ifade, deney, gözlem ve araştırma olmaksızın eski medrese usulü ezber yöntemi ile yaratıcılık ve sorgulamadan uzak bir öğretinin olduğu anlamına gelmektedir (Özakyol, 2017:52).

Malche, yurtdışından davet edilen eğitim konusunda görüşlerinin alındığı tek isim değildir. 1924 yılından itibaren, farklı zamanlarda birçok yabancı uzman ülkeye çağrılarak, eğitimin çeşitli kademelerindeki değerlendirilme ve raporları dikkate alınmıştır. Bu isimler; ABD'den John Dewey, Parker, W. Dickerman, John Rufi, E. Tompkins, Almanya'dan Kühne, Macaristan'dan Philippe Schwartz, Belçika'dan Omer Buyse olmuştur (Yılmaz, 2001:13).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yükseköğretim hamlesi Atatürk Reformu olarak da bilinen 1933 yılında çıkarılan Üniversite Kanunu'dur. Bu kanunun ardından 1946, 1960, 1973 ve 1981 yıllarında üniversiteler ile ilgili kanunlar çıkarılarak, üniversitelerde çeşitli reformlara gidildiğini ve günümüzde ise yeni bir yükseköğretim kanununa ihtiyaç duyulduğu konusunda fikir birliği olduğu belirtilmiştir (Namal ve Karakök, 2011:27-33). Ayrıca, 15 Nisan 2020 tarihinde de Yükseköğretim Kanunu (1981)'nda bazı değişikliklere gidilmiştir.

Günümüzde, ülkeler, toplumsal refah ve gelişmişlik düzeylerini artırabilmek için üniversitelerin gelişmesine daha fazla önem vermektedir. Bu bir rekabet ortamı yaratmakta ve bu rekabet ortamı içinde pek çok üniversite yaklaşımı ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bilim dünyasının tarihsel gelişiminde Türk ve İslam âleminin önemli katkıları ortadadır. Fakat son yüzyıllarda bu katkının azaldığı da görülebilir. Bu katkı artarak devam etmesi için araştırma üniversitesi yaklaşımı iyi bir seçenek olarak değerlendirilmelidir.

Türk yükseköğretim sisteminin geldiği noktada, kendisini gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarabilmesi için dönüşmesi ve araştırma üniversitesi yaklaşımına büyük önem vermesi gerekmektedir. Araştırma üniversiteleri takip eden başlıklarda detaylı bir şekilde dünya ve ülkemiz gerçekliği ve üniversitelerin dönüşümü de dikkate alınarak irdelenecektir.

ÜNİVERSİTELERİN DÖNÜŞÜMÜ

Günümüz gerçekliğinde hızla küreselleşen dünyada, üniversiteler bir dönüşüm yaşamaktadır. Yükseköğretim karar vericileri ve politika yapıcılarıyla birlikte sahada çalışan akademisyenler, üniversitelerin çağın gerekleri doğrultusunda yapılanmaları, daha iyi hizmet sunabilmeleri, üniversite-sanayi-toplum birlikteliğini daha iyi sağlayabilmeleri için alanda pek çok araştırma ve çeşitli yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Ayrıca ülkeler küresel rekabet ortamında, üniversitelerin önemini daha çok fark etmişler, konuyu ülke politikası haline getirmişlerdir. Bu gerçeklikler ışığında, yükseköğretim sisteminin revizyonu, iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması üzerine birçok devletin ulusal ve uluslararası ihtiyaçlara dönük girişimleri bulunmaktadır (Erdoğan, 2018, Wang vd., 2012, Yonezawa, 2011; Gallagher, 2011, Tayeb ve Damanhour, 2011).

Türkiye’deki üniversiteler, üstlendikleri ve odaklandıkları görevlere göre örgütlenmemiş olup, hem eğitim-öğretim hem bilimsel araştırma hem de topluma hizmet görevlerini eş zamanlı yerine getirmektedir. Ancak, Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinin çoğu, geniş öğrenci kitlelerine yönelik eğitim-öğretim hizmeti sunan “*kitlesel eğitim üniversiteleri*” konumundadır. Çünkü, Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinin önlisans ve lisans kademelerindeki öğrenci sayısı, yüksek lisans ve doktora kademelerindeki öğrenci sayısından oldukça fazladır (Erdem, 2013:113). Tatık (2017:273), yükseköğretim sisteminin giderek büyüyen ve karmaşıklaşan yapısını dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Türkiye’de üniversitelerin ve diğer yükseköğretim kurumlarının koordinasyonu ve yönetimi, YÖK tarafından yapılmaktadır. YÖK, Türkiye’deki üniversitelere kılavuzluk yapma misyonuna sahiptir ve yükseköğretim politikalarını yönlendirmektedir. Ayrıca dünyada uygulanmakta olan başarılı yükseköğretim yaklaşımlarını takip ederek ve girişimlerde bulunmaktadır. Araştırma üniversiteleri ve üniversiteleri ihtisaslaştırma çalışmaları) gibi önemli çalışmalar bunlara örnek olarak verilebilir (Bölgesel Kalkınma, 2020). Araştırma üniversiteleri, kuruluş mantıkları, işleyiş şekilleri, amaçları, kadro yapıları gibi bir takım özellikleri ile diğer üniversitelerden oldukça farklıdır. Mevcut yapıda, araştırma üniversitelerinin üstlendikleri misyon ile yönetim modellerinin tam uyuşmadığı noktalar bulunmaktadır. Erdoğan (2018) bu bağlamda, Türkiye’de araştırma üniversitelerinin bundan sonraki konumunun, yönetiminin ve yapılanmasının nasıl olacağı hususunda önemli bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Devlet üniversitelerinin araştırma üniversitesi olabilmeleri için mevzuat ve kanunlarda değişim gerektiğini ve diğer üniversitelerden hangi yönlerden ve nasıl farklılaşacağı hususunda detaylı bir çalışmanın yapılmadığını, toplumun bu konuda yeteri kadar bilgilendirilmediğini belirtmiştir. Ayrıca araştırma üniversiteleri dışında kalan üniversitelerimizin yapısal dönüşümü konusunda da benzer bir belirsizliğin sürdüğü de tartışmaya değer bir konu olarak görülmektedir.

Araştırma üniversiteleri dışında ortaya konulan pek çok üniversite yaklaşımı söz konusudur. Bu yaklaşımlara örnek olarak, Günümüzde, girişimci üniversiteler (Sakınç ve Bursalıoğlu, 2012), şirket üniversiteleri (Yıldız, 2009), uzaktan eğitim üniversiteleri (Lentell, 2012), bölgesel üniversiteler (Çetin, 2007; Çatalbaş, 2007), kitlesel eğitim yapan üniversiteler (Erdem, 2015) verilebilir. Bu yaklaşımlar bazen iç içe geçmekte (Çetin, 2007), bazen birinci, ikinci ve üçüncü kuşak üniversiteler olarak (Wissema, 2009) bazen de yeni nesil üniversiteler (Sarıkaya Bütün, 2019) olarak ifade edilebilmektedir. Bu çalışmada, bulunduğumuz çağın ve ülkemizin gerçekleri, yükseköğretim sistemimizin içinde bulunduğu durum ile dünyadaki örnekler çerçevesinde, araştırma üniversiteleri yaklaşımı tartışılmaktadır.

Günümüzde, girdi temelli üniversite yapılanmasından çıktı odaklı bir üniversite yapılanmasına doğru bir geçiş sürecinin yaşandığı söylenebilir. Bunun en temel nedeni, bilgide ve teknolojide yaşanan gelişmelerdir. Bu geçişten beklenen, üniversitelerin çağın gereksinimlerini karşılama sorumluluğunun farkında olmasıdır (Antalyalı, 2007:25-40). Wissema (2009:13-59), üniversiteleri üç kuşak altında gruplandırmıştır ve her bir kuşağın kendine özgü nitelikleri ve birbirlerinden farklılıkları Tablo 1’de sunulmaktadır. Ayrıca bilim temelli ikinci kuşak üniversitelerden, üçüncü kuşak üniversite olarak adlandırılan yeni bir yapıya üniversitelerin geçtiğini ve üniversiteleri bu yapıya sürükleyen disiplinler üstü araştırma, uluslararası bilgi merkezi olma, uluslararası rekabet, çift kanallı üniversite,

yaratıcılık ve tasarım fakülteleri, kozmopolit üniversite, bilginin değerini topluma aktarma, devlete olan bağlarından kurtulma gibi sekiz kuvvetin olduğunu ifade etmiştir. Bu kuvvetlerden en önemlilerinden birisi araştırmadır. Bu yaklaşım birebir araştırma üniversiteleri için de aynıdır.

Tablo 1. Üniversite Kuşakları Arasındaki Farklılıklar

Belirleyici Nitelikler			
Üniversite	Birinci Kuşak	İkinci Kuşak	Üçüncü Kuşak
Hedef	Eğitim	Aynı+ araştırma	Aynı+ bilginin kullanımı
Rol	Hakikat Savunma	Doğayı keşif	Değer yaratma
Yöntem	Skolastik	Modern bilim, tek bilim dalı	Aynı+ disiplinler arası
Yaratılan	Profesyoneller	Aynı+ bilim insanları	Aynı+ girişimciler
Yönelim	Evrensel	Ulusal	Küresel
Dil	Latince	Ulusal diller	İngilizce
Örgütlenme	Milletler, fakülteler, kolejler	Fakülteler	Üniversite enstitüleri
Yönetim	Şansölye	Akademisyenler (yarı zamanlı)	Profesyonel yönetim

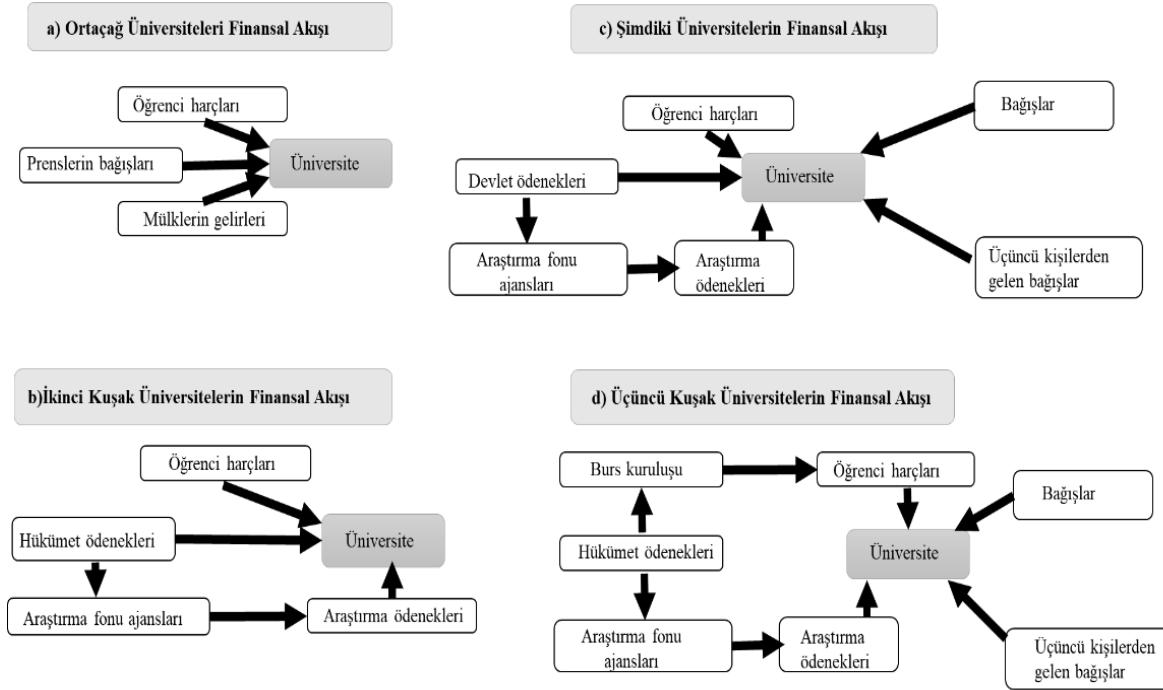
Kaynak: Wissema, 2009:29

Araştırma üniversiteleri üçüncü kuşak üniversite yapısında olan üniversitelerdir. Uluslararası niteliğe sahip, araştırma odaklı, akademisyenler ve öğrenciler için cezbedici, çok disiplinli, hatta disiplinler üstü bir yapıya sahip olması açısından araştırma üniversitesi yaklaşımı, üçüncü kuşak üniversite yapılanmasına örnek verilebilir.

Üniversitelerin bilimsel üretkenliği ve öğretim kalitesi, finansal kaynaklara ulaşım ya da bu kaynakların kendi içlerinde üretimi ile doğrudan ilişkilidir. Zaman içerisinde, bu açıdan bir dönüşümün varlığından söz edilebilir. Üniversitelerin ortaçağdan günümüze geçirdiği finansman kaynaklarının dönüşümü Şekil 2’de verilmiştir. Ortaçağ’da üniversitelerin finansman kaynakları, prenslerin harçları, üniversiteye ait mülklerin gelirleri ve öğrenci harçları ile gerçekleşmektedir. Bu durum, ikinci kuşak üniversitelerde hükümet ödenekleri, araştırma fonu ajansları ve öğrenci harçları şeklinde gerçekleşmiştir. Günümüzdeki üniversitelerin finansal akışında ikinci kuşak üniversitelerden farklı olarak, üçüncü tarafların bağışları önemli bir yer tutmaktadır. Üçüncü kuşak üniversitelerde, üniversite finansmanında hükümet ödenekleri, üniversitelere artık doğrudan kaynak oluşturmamaktadır. Burs kuruluşları ve araştırma fonu ajansları aracılığı ile üniversitelere finansal kaynak oluşturulmaktadır.

Şekil 2. Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversitelerin Finansal Akış Dönüşümü

Kaynak: Wissema, 2009:159-162

Türkiye'deki üniversitelerin ise ikinci kuşak olarak ifade edebileceğimiz Humboldt tipi üniversiteler ile benzer bir dönemden geçtiği ifade edilebilir. Çağının en parlak ve en nitelikli üniversiteleri olarak görülen Humboldt tipi üniversitelerin işlerliklerini ve niteliklerini kaybetmelerinin en önemli nedeni öğrenci sayılarındaki artış ve üniversitelerin bu sayı ile baş edememesidir. 1960'lı yıllarda öğrenci sayısındaki artış ve pek çok üniversitenin var olan kapasitelerini dört kat artırması, öğrenciler için esnek devlet ödeneklerinin uygulanmaya başlanmasına neden olmuştur. Zaman içinde devletler, üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarına yaptığı harcamaların sonuçlarını, yükseköğretim kurumları üzerinde, görmek istemişler ve sorgulamaya başlamışlardır. Bu noktada, etkinlik ve verimlilik kavramları üniversitelerde sorgulanmaya başlanmış, özellikle araştırma bütçelerini ajanslar aracılığı ile organize etme yoluna gitmişlerdir. Türkiye'de, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) ve Avrupa Birliği (AB) araştırma fonları yanında bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması (Kalkınma Ajansları, 2006) ile benzer bir modele girmiştir. Ayrıca son dönemde kurulan Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) ve yükseköğretim kurumlarında oluşturulan kalite koordinatörlükleri ile kalite birimleri, üniversitelerin nitelik sorunu için üretilen en etkin bir başka çözüm olarak düşünülebilir.

Üniversitelerin dönüşümleri, ülke ekonomilerinin, biliminin ve teknolojinin gelişmesi kritik öneme sahiptir. Genel olarak üniversitelerin geçirdikleri dönüşüm ve tarihsel süreç değerlendirildiğinde, şu açıkça fark edilebilir, çağının, toplumun ve ülkelerinin gerçeklerinin farkında olup, uzun süreli ve etkin yükseköğretim stratejileri ortaya koyan milletler, bilimde, ekonomide ve teknolojide başarılı olmaktadır. Fark edilen bir diğer nokta başarının uzun süreli bir yatırım, uzun süreli yürütülen strateji ve politikaların ürünü olmasıdır. Tarih bizlere, hangi milletler bunu başarılı ve istikrarlı bir şekilde yürütmüş ise 50-100 yıl sonra dünyada bilim ve teknolojiye bu milletler

hükmettiğini göstermiştir. Bunu gerçekleştiren ülke veya ülkeler, güçlü ekonomileri, ortaya koydukları buluşları veya çıkardıkları bilim adamları ile tarih sahnesine çıkmaktadır. Bu bağlamda, izleyen bölümde, dönüşüm sürecinin önemli yaklaşımlarından biri olan araştırma üniversiteleri merkeze alınarak, detaylı olarak incelenmektedir.

ARAŞTIRMA ÜNİVERSİTELERİ

Araştırma üniversiteleri kuruluş mantıkları, işleyiş şekilleri, amaçları, kadro yapıları gibi bir takım özellikleri ile diğer üniversitelerden fazlasıyla farklıdır. Bu bağlamda, bu üniversitelerin üstlendikleri misyonla uyumayan yönetim yapısına sahip olduğu ifade edilebilir. Erdoğan (2018) Türkiye’de araştırma üniversitelerinin bundan sonraki konumunun, yönetiminin ve yapılanmasının nasıl olacağı hususunun önemli bir mesele olarak ortada olduğunu ifade etmişlerdir. Devlet üniversitelerinin araştırma üniversitesi olabilmeleri için mevzuat ve kanunlarda değişim gerektiğini ve diğer üniversitelerden hangi yönlerden ve nasıl farklılaşacağı hususunda detaylı bir çalışmanın yapılmadığını, toplumun bu konuda yeteri kadar bilgilendirilmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırma üniversiteleri dışında kalan üniversitemizin yapısal dönüşümü konusunda da aynı belirsizliğin sürmesi söz konusu olabilmektedir.

Erdem (2015:6-7) çalışmasında, üniversiteleri; uygulamada akademik stratejiyi makro düzeyde “yükseköğretimin akademik stratejisi”, mikro düzeyde ise “üniversitenin akademik stratejisi” olarak sınıflamıştır. Mikro düzeydeki, üniversitenin akademik stratejisini; üniversitenin hedef, ilke, politika, uygulama, değerlendirme ve geri bildirim gibi unsurları ile örtüştüğünü ifade etmiştir. Makro düzeyde ise Yükseköğretimin akademik stratejisini ülkelerin yükseköğretim kurumlarına bakışını ve oluşturulan stratejileri ifade etmektedir. Bu bağlamda, *Araştırma Üniversiteleri, Bölge Üniversiteleri ve Kitleesel Eğitim Üniversiteleri* olarak üniversitelerin akademik konumunun ortaya konması gerektiğini öne sürmüştür.

Araştırma üniversiteleri oluşturdukları bilgi birikimi, nitelikli insan kaynakları ve yürüttükleri bilgi transferi faaliyetleri ile ekonomik gelişmede ve toplumsal refahta kritik bir yere sahiptir. Araştırma üniversiteleri lisansüstü eğitim aracılığıyla öncelikli olarak “bilimsel araştırma” görevini yerine getirmektedir (Özer, 2012). Araştırma üniversiteleri, küresel yükseköğretimin ve sosyal ortamın tamamlayıcı parçalarıdır. Araştırma üniversiteleri, ekonomik gelişime katkıları ile birlikte kültürel ve sosyal bir kurum olmaları, eleştiri ve entelektüel düşüncüyü yaymaları ve bu noktada bir merkez olarak öne çıkmaları açısından önemli rol oynamaktadır (Altbach ve Salmi, 2012:1-9). Araştırma üniversiteleri esas olarak araştırma başarısına odaklanır. Bu temel misyondur ve dünya sıralamalarında yüksek statüye ulaşılmasının ve küresel ölçekte imaj sahibi olmanın anahtarı olarak görülmektedir (Altbach, 2014).

Dünyadaki örneklerine bakıldığında, araştırma üniversiteleri yaklaşımı, devletlerin bilim, teknoloji ve kalkınma vizyonlarının parçası haline gelmiş makro bir proje olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Türkiye’de bilimsel araştırma görevini öncelikli olarak yerine getirmek üzere kurulan ilk üniversiteler, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü’dür (Erdem, 2015:8). Fakat araştırma üniversitelerinin ekonomik sosyal ve teknolojik gelişmedeki kritik önemini, ülkemizdeki yükseköğretim kural koyucuların da fark etmesiyle birlikte, bu yönde adımlar atılmaya başlanmıştır. Türkiye’de yükseköğretim sistemi politikaları ve kural koyucuları tarafından araştırma

üniversitesi yaklaşımı ilk olarak, 2016 yılında YÖK başkanı, *Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi*'ni açıklamaları ile gündeme alınmıştır. 2017-2018 akademik yılı açılış töreninde 10 araştırma üniversitesi (Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi) ve beş aday araştırma üniversitesi (Çukurova Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi) kamuoyuna açıklanmıştır (Erdoğan, 2018).

Tatık (2017:188-197), araştırma üniversiteleri için bilimsel kapasite, insan kaynakları ve mali-fiziki kapasite bağlamında performans kriterleri olmak üzere üç başlık ile gruplamış ve bu kriterleri ifade etmiştir (Şekil 3). Araştırma üniversitelerinin belirlenmesi sürecinde yetkililer bu ve bunun gibi kriterlerden faydalandıkları ifade edilebilir.

Şekil 3. Araştırma Üniversiteleri Performans Kriterleri

Kaynak: Tatık, 2017:188-197

Salmi (2009), iyi araştırma üniversitelerinin çok rağbet gören mezunlar, gelişmiş araştırma ve dinamik teknoloji ve bilgi aktarımı gibi başarılı sonuçlarının temel olarak birbirini tamamlayan üç etkene atfedilebileceği bir örnek hazırlanmıştır: (a) çok sayıda yetenek (öğretim üyeleri ve öğrenciler); (b) zengin bir öğrenim ortamı sunmak ve ileri araştırma yapmak için bol kaynak; (c) liderliği, stratejik vizyonu ve esnekliği destekleyen ve kurumların bürokrasi tarafından engellenmeksizin karar almasını ve kaynakları yönetmesini sağlayan uygun yönetim özellikleri şeklindedir. Ayrıca bu tarz kurumlar kurmaya karar veren hükümetlerin takip edebileceği üç temel yaklaşımı tanımlamıştır. Birincisi, yükselme potansiyeli bulunan birkaç üniversitenin iyileştirilmesinden meydana gelir (kazanana seçmek). İkincisi, var olan üniversitelerin dünya standartlarında bir kuruma karşılık gelen sinerjiyi yaratacak şekilde birleşmelerini ve yeni bir üniversiteye dönüşümünü desteklemek üzerine kuruludur (melez formül). Üçüncüsü ve son olarak ise, hükümet sıfırdan yeni bir dünya çapında üniversite oluşturmaya karar verebilir (yeni bir sayfa yaklaşımı). Ülkemizde araştırma üniversiteleri belirlenirken, şimdiye kadar birinci yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Araştırma üniversiteleri için bilimsel üretkenlik ve verimlilik kritik öneme sahiptir. Bu üniversiteler buldukları ülkelerdeki diğer üniversitelerden pek çok yönden ayrılmaktadır. Erdoğan

(2018), araştırma üniversitelerinin dünyadaki dağılımları hususunda, toplam yükseköğretim kurumları sayısı ve bunların içindeki araştırma üniversitesi sayısını; ABD’de yaklaşık olarak 4.800 üniversitenin 150’sinin, Hindistan’da 18.000 üniversitenin 10’unun, Çin’de ise 5.000 üniversitenin 100 tanesinin araştırma üniversitesi olarak konumlandırıldığını ifade etmiştir. Türkiye’de 211 üniversitenin (Statista, 2020) toplamda 20 tanesi araştırma üniversitesidir (15 araştırma üniversitesi ve 5 aday üniversite). Küresel ölçekteki bu gerçeklik değerlendirildiğinde, araştırma üniversitelerinin çok özel bir üniversite oldukları ortaya çıkmaktadır. Üniversite sayısı ve bu sayı içinde araştırma üniversite sayılarının oranı değerlendirildiğinde, bu oranın çok yüksek olmadığı, ülkelerin bu üniversitelere çok özel yaklaştıkları ve tüm üniversiteleri araştırma üniversitesi yapma eğiliminde olmadıkları gözlemlenmektedir.

Sosyoekonomik büyümeye ve kalkınmaya araştırma üniversitelerinin etkisinin diğer üniversite türlerine göre özellikle bölgesel inovasyon ve gelişmişlik yanında küresel rekabet açısından daha kritik ve önemli olduğu ifade edilebilir. Araştırma üniversitelerinin kuruldukları bölgelerde, ar-ge ve girişimcilik merkezleri ile teknoloji parkları kurulmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmaya araştırma üniversitelerinin yön verdiği ifade edilebilir. Bölgesel ekonomilere yüksek katkı veren Silikon Vadisi, Boston Bölgesi ve İngiltere’deki Cambridge çevresindeki bölgeler günümüzdeki başarılı üniversite girişimlerine örnektir (Çetin, 2007:224-228). Türkiye’deki yükseköğretim sistemi için karar vericiler ve politika yapımcılarının araştırma üniversiteleri yaklaşımını, dünyadaki diğer örnekleri ile kıyasladığımızda, geç fark ettiği veya bu bağlamda geç girişimlerde bulunduğu ifade edilebilir. Örnek vermek gerekirse; İngiltere’de Trinity Koleji tarafından 1970’te Cambridge Bilim Parkı, 1987’de St. John’s College tarafından kurulan ilk kuluçka merkezi, erken aşamalarda üniversite ve sanayinin birlikte daha etkin işbirliği yapabilmesi için gerçekleşen bilgi temelli girişimlerdir (Wissema, 2009:35).

Büyük işletmeler sahip oldukları muazzam bütçeleri ve insan kaynakları ile ar-ge faaliyetlerini rahatlıkla sürdürebilmektedir. Fakat uluslararası rekabet içinde artık KOBİ olarak ifade ettiğimiz, küçük ve orta ölçekli işletmelerin önemleri artmaktadır. Seki (2013:2-3), bunun nedenini, risk sermayesinin doğuşu ve fikri mülkiyet haklarının ticarete konu olması olarak nitelendirmiştir. Küçük ve orta ölçekli firmalar girişimci ve çevik olmalarına rağmen, büyük ara-ge faaliyetlerine ayıracak bütçeleri yoktur. Bu nokta, üniversite-toplum ve üniversite-sanayi işbirliğinin birinci öncelik olduğu araştırma üniversiteleri yaklaşımını, çözüm olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ar-ge faaliyetleri, bahsi geçen risk sermayesi ve patent, lisanslama vb. fikri mülkiyet hakları için de bir çözüm olmaktadır. Araştırma üniversitesi yaklaşımı ile üniversite-sanayi işbirliği içinde patent alma ve bilimsel girişimcilik açısından bilginin dağıtılmasını ve üretilmesini, küresel ölçekte KOBİ’lerin daha avantajlı hale gelmelerini, ülke kaynaklarının daha etkin kullanılmasını, sağladığı ifade edilebilir. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde, araştırma üniversiteleri yaklaşımı kritik öneme sahiptir.

2018 yılı en fazla yürürlükte patenti bulunan 20 ülke Tablo 2 üzerinde verilmektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye’nin yer almaması, Türkiye’de patent korumasının geçmişine baktığımızda ve bu konudaki çalışmaların Osmanlı döneminde başladığı (Köker, 2005:45) değerlendirildiğinde düşündürücüdür. Fakat Tablo 2’de görüleceği üzere Türkiye, Amerika, Rusya, Fransa, İngiltere gibi ülkeler ile başladığı bu yarışta çok geri kalmıştır. Ülkemiz geliştirmekte olan ve ürettiği ürünler ile Dünya pazarında her geçen gün daha fazla ürün ile kendini temsil etme arzusunda bulunduğu, patent, tasarım, lisans anlaşmaları, telif hakları gibi varlıkların öneminin bilincine varmıştır. 10 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye’nin ilk Sınai Mülkiyet Kanunu ile bugüne değin birbirinden

ayrı kanunlar ile koruma altına alınmış marka, patent, faydalı model, tasarım ve coğrafi işaretler tek bir çatı altına toplanmıştır. Bu kanun önümüzdeki 20-30 yıllık dönemde, Türkiye'nin ticaretini derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Bilimsel araştırmaların sonucunda elde edilen özgün çıktılar için patentleme süreçleri söz konusu olmaktadır. Bu açıdan patentler, bir bakıma bilimsel araştırma sonuçlarının teknolojiye dönüştürülmesinin bir göstergesi olmaktadır. Fakat bununla birlikte birçok patentin uygulamaya dönüşme oranı düşüktür (Erdem, 2015:10), ancak bu durum patent kavramının fikri mülkiyet haklarının işletmeler ve üniversiteler için önemini azaltmamakta ya da eksiltmemektedir.

Tablo 2. 2018 Yılında En Fazla Yürürlükte Patenti Bulunan 20 Ülke

Sıra	Ülke	Patent Sayısı
1	Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	3.063.494
2	Çin	2.366.314
3	Japonya	2.054.276
4	Kore Cumhuriyeti	1.001.163
5	Almanya	703.606
6	Fransa	602.084
7	İngiltere	572.063
8	İtalya	306.768
9	Rusya	256.419
10	İsviçre	244.581
11	İrlanda	196.707
12	Hollanda	194.393
13	Kanada	184.559
14	Avusturya	167.594
15	Avustralya	156.244
16	Monako	115.893
17	Meksika	113.286
18	İsveç	100.974
19	Lüksemburg	98.245
20	Polonya	82.618

Kaynak: WIPO, 2018

Hall ve Harhoff (2012:546), fayda ve olası maliyetini değerlendirdikleri çalışmalarında, patentin yenilik açısından faydacı yönünü, ar-ge için bir teşvik yarattığını ve fikirlerin yayılmasını

teşvik ettiğini ifade etmiş, maliyetli yönünü ise; yeni fikirlerin birleşimini engellediğini, işlem maliyetlerini artırdığını vurgulamıştır. Patent, hızla küreselleşen dünya ekonomisinde, firmaların ürünlerini küresel pazara sokmaları, ürünlerini pazarda koruyabilmeleri, taklitlerini ve tersine mühendislik ile sıfırdan tekrar benzerlerinin üretilmelerini engellemek için kritik öneme sahiptir (Jordan ve Jones, 1997:393). Örnek vermek gerekirse, Xerox patent ile sektörde kendine önemli bir koruma alanı elde etmiş ve patent gelirleri ile de firmanın büyümesine önemli bir etki yaratmıştır. IBM, Xerox'un yapmış olduğu ürünlerden faydalanabilmek için bütçesinin %25'ini patent anlaşmalarına ayırmıştır (Cole, 2001:93). Amerikan araştırma kurumlarının ve üniversitelerin çalışmaları sonucu elde ettiği patent gelirleri yaklaşık yüz milyar dolar civarındadır (Ülkü, 2005:112). Faydalı patentler konusunda dünyada en üretken ilk 30 kurum Tablo 3 üzerinde gösterilmektedir. Türkiye'de, üniversitelerin patent başvuruları geçtiğimiz on yılda on yedi kat artarak toplam başvuruların %15'ine ulaşmıştır. Bu yükselişin YÖK'ün bu yönde yürüttüğü faaliyetler ile doğrudan ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Üniversitelerin 1996-2019 yılları arasında, en fazla patent başvurusu yapan üniversiteler; İstanbul Üniversitesi (575), İstanbul Gelişim Üniversitesi (479), İstanbul Teknik Üniversitesi (90), Yeditepe Üniversitesi (76), İstanbul Aydın Üniversitesi (71), şeklindedir (Destek Patent, 2020). Her ne kadar patent üretkenliği üniversitemiz için çok artmış görünse de dünya sırlamasında ön saflarda yer alan üniversiteler ve araştırma kurumlarına göre geride kalmaktadır.

Tablo 3. Dünyada En Fazla Faydalı Patent Üreten İlk 30 Kurum

Sıra	Üniversite	Sıra	Üniversite
1	Kaliforniya Üniversitesi	16	Güney Florida Üniversitesi
2	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	17	Case Western Rezerv Üniversitesi
3	Stanford Üniversitesi	18	North Western Üniversitesi
4	Kral Fahd Petrol ve Mineral Üniversitesi	19	Florida Üniversitesi Araştırma Vakfı
5	Teksas Üniversitesi	20	Duke Üniversitesi
6	Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü	21	Minneseto Üniversitesi
7	Wisconsin Mezunları Araştırma Vakfı	22	İllinois Üniversitesi
8	Harvard Koleji	23	Cornell Üniversitesi
9	Johns Hopkins Üniversitesi	24	Ulusal Tsing Hua Üniversitesi
10	Arizona Devlet Üniversitesi	25	King Saud Üniversitesi
11	Michigan Üniversitesi	26	Chicago Üniversitesi
12	Purdue Araştırma Vakfı	27	Pittsburgh Üniversitesi
13	Tsinghua Üniversitesi	28	Kore İleri Bilin ve Teknoloji Enstitüsü
14	Pensilvanya Üniversitesi	29	Maryland Üniversitesi
15	Kolombiya Üniversitesi	30	Newyork Eyalet Üniversitesi Araştırma Vakfı

Kaynak: NAI, 2019

Mohrman vd. (2008:6), çağımızın gereği olan ve küresel rekabet ortamında stratejik bir unsur haline gelen araştırma üniversitelerinin hükümet ve sanayi ile araştırma yoğun yeni ilişkilere sahip olacağını, benzeri kurumlar ile küresel ölçekte işbirliği içinde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Erdoğan (2018), araştırma üniversiteleri üzerine yapmış olduğu kapsamlı çalışmada, araştırma üniversitelerinin bir ekosistem içinde çalışmalarını gerektiğini ifade etmiştir. Bu ekosistem içinde, üniversitelerin ulusal ve uluslararası düzeyde diğer araştırma üniversiteleri, üniversite dışındaki araştırma kuruluşları ve sanayi ile iletişim ve iş birliği içinde çalışmalarını gerekmektedir. Türkiye’de son yıllarda bu ekosistemin oluşturulması için önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalarda üniversiteler tanım olarak, birebir araştırma üniversitesi unvanına sahip olmasa da sahip oldukları araştırma misyonları ile önemli bir role sahiptirler. Üniversite-sanayi işbirliği kapsamında önemli ar-ge teşvikleri sağlanmış ve bu da yapısal bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Özellikle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, özel sektörün üniversiteler ile işbirliği içinde çalışmalar yürütülebilmesi için önemli faaliyetlerde bulunmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’yi gelişmiş ülkeler seviyesine çıkaracak bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişme için var olan genç ve dinamik nüfus en önemli avantajıdır. Gençlerin bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmeye doğrudan katkı ve fayda sağlayacakları, nitelik kazanacakları yapıya geçmeleri üniversiteler aracılığı ile olacaktır. Bu bağlamda 2016 yılında YÖK başkanı tarafından, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi’nin açıklanması ile gündeme gelen araştırma üniversiteleri yaklaşımı, Türkiye’deki üniversitelerinin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkmaları, dünyada bilinen ve tanınan üniversiteler seviyesine gelmesi, bölgesel ve ülke ekonomisinin kalkınması, üniversite-sanayi ve toplum üçlemesi içinde önemli proje ve araştırmaların gerçekleşmesi, alanında dünya standartlarında niteliğe kazanmış, sektörün ihtiyaçlarına uygun ve girişimsel boyutu yüksek bir insan kaynağının oluşması için önemli bir fırsattır.

Yükseköğretimin kilit karar vericileri ulusal düzeyde, üniversitenin kilit karar vericileri üniversite düzeyinde, yükseköğretimin akademik amaçlarının gerçekleştirilmesi için akademik stratejilerin oluşturulması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geri bildirimlerle gözden geçirilip kurumlarını geliştirebildikleri sürece üniversitelerde başarı ve gelişme sağlanabilecektir (Erdem, 2015:11). Özellikle 1973-1975, 1982, 1992 ve 2006-2008 dönemlerinde altyapısı oluşturulmadan, toplu halde kurulan üniversiteler, kuruldukları illerdeki ticari hayatı canlandırma ve artan üniversite eğitimi talebini azaltmak gibi çok temel ve iyi niyetli bir yaklaşım ve amaçla kurulmuşlardır. Fakat Türkiye’de üniversitelerin kuruluşunda tespit edilen ortak bir durum ve temel sorunlardan birisi, sistemli planlama anlayışının olmaması olarak ifade edilmiştir (Arap, 2010:22-23). Araştırma üniversiteleri için de bu durumun benzerlik göstermektedir.

Yükseköğretim kural koyucularının ve politika yapıcılarının bu belirsizlikleri sistematik bir şekilde, dünya örnekleri ile kıyaslayarak, beş, on, yirmi yıllık uzun soluklu sürdürülebilir planlar ile ortaya koymaları gerekmektedir. Sadece araştırma üniversitelerimizin durumu değil, diğerleri diye ifade edebileceğimiz yaklaşık 190 üniversitenin durumu konusunda da çalışmalarda bulunulması gerekmektedir. Bu planlama sistematik bir şekilde, siyasetten bağımsız, milli bir eğitim politikası olarak gerçekleştirilmelidir. Üniversiteleri tercih eden öğrenci nitelikleri, bu öğrencilere eğitim

verecek öğretim üyesi ve araştırmacının belirlenmesi, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdüğü ortamların askeri seviyede niteliğe sahip olmaları, uluslararası bütünleşme, uluslararası hareketlilik, üniversite-sanayi ve üniversite-toplum işbirliklerinin sağlanması, teknoparklar, araştırma merkezleri gibi yapılanmaların üniversitelerde belirlenen planlama üniversite içi araştırma projelerinde yer almaları gibi pek çok faaliyet, bölge dinamikleri ve ülke gerçekleri gözetilerek, gereksinimlere uygun bütçe planlaması ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle araştırma üniversitelerinin öğrenci seçimi çok önemlidir. Bu süreçte, araştırmaya ve proje üretmeye meraklı, özel ve yetenekli öğrencilerin olmasına dikkat edilmelidir. Sadece yurt içi değil yurtdışındaki öğrenciler için de bu üniversiteler cazip hale getirilmeli ve bu yönde de politikalar oluşturulmalıdır. Yurtdışındaki yetenekli ve nitelikli öğrenciler için kültürel ortaklıklar ve işbirlikleri gözetilerek, farklı bölgesel stratejiler geliştirilebilir. Öğrenciler için burs miktarları, kalınacak yerler, araştırma üniversitelerinin dünya sıralamasında bulunduğu konum, kaliteli eğitim-öğretim, iyi bir akademi hayatı, mezun olduğunda istihdam kolaylığı ve tercih edilme gibi unsurlar bu öğrencileri cezbedebilmek için iyi sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca bu yönde geliştirilecek politikalar, gelecekte ülkeler arası alan araştırmaları için işbirlikleri doğurabilir, bölgesel işbirliklerini artırabilir ve Türkiye'nin seçilen bölgedeki politikalarını destekleyici hamleler oluşturabilir.

Araştırma üniversiteleri yaklaşımının Türk yükseköğretim sistemine uygulandığı zamanı dünya örnekleri ile kıyasladığımızda, süreçte bir gecikme olduğu hususunda bir eleştiri ortaya konulabilir. Araştırma üniversitesi yaklaşımı, yükseköğretim sistemi içinde hala oturmuş bir sistem değildir. Örneğin; Çin, Güney Kore ve Almanya'daki dünya ölçeğinde araştırma üniversite girişimlerinde kaynak tahsisinin tema odaklı olarak yapılmakta, Rusya'da kurulan araştırma üniversitelerinin denetiminin, uluslararası bir konsey tarafından her yıl değerlendirildiği görülmektedir (Emil ve Akşab, 2018:9-10). Türkiye'de YÖKAK üniversitelerin kalite çalışmalarını değerlendirmektedir. Fakat araştırma üniversitelerine özel bir çalışma geliştirilmemiştir. YÖKAK'ın kurum performans gösterge raporları tüm üniversiteler için aynıdır (YÖKAK Kurum Gösterge Raporları, 2020). Erdoğan (2018) bu bağlamda, Türkiye'de araştırma üniversitelerinin bundan sonraki konumun, yönetiminin ve yapılanmasının nasıl olacağı hususunda önemli bir mesele olarak ortada olduğunu ifade etmişlerdir. Devlet üniversitelerinin araştırma üniversitesi olabilmeleri için mevzuat ve kanunlarda değişim gerektiğini ve diğer üniversitelerden hangi yönlerden ve nasıl farklılaşacağı hususunda detaylı bir çalışmanın yapılmadığını, toplumun bu konuda yeteri kadar bilgilendirilmediğini ifade etmişlerdir.

Mevzuat ve kanunlar açısından belirsizlik, araştırma üniversiteleri dışında kalan 190 üniversite için de geçerlidir. Araştırma üniversiteleri dışında kalan üniversitelerimizin iç ve dış paydaşların gereksinimlerine, buldukları bölge ve ait oldukları toplumun ihtiyaçlarına odaklanarak, öğrencilere, sanayiye ve topluma verecekleri katkı hususunda kurum misyonlarını güncellemeleri önerilebilir. Bu üniversiteler bölgesel kalkınma ve inovasyon çalışmaları için önemli etkinlik gösterebilir.

Üniversitelerimizin kurumsal misyon ve temel var olma amaçlarında farklılaşmalara gitmeleri, kurumsal stratejik hedeflerini, stratejik planlarını ve amaçlarını güncellemeleri gerekebilir. Aksi halde, bir tarafta araştırma üniversiteleri, diğer tarafta araştırma üniversitesi olma çabasında olan, belirsizlik yaşayan üniversiteler, yükseköğretim sistemini verimsizleştirebilir. Hızla değişen ve dönüşen dünya düzeninde üniversitelerin değeri, ülke ekonomisine ve bilimsel gelişmeye olan katkıları

değerlendirildiğinde zaman kaybına tahammül olmadığı ortadadır ve bu belirsizlik ortadan kaldırılmalıdır. Bu durumun, yükseköğretim kural koyucuları ile politika yapıcıları tarafından ivedi bir şekilde dikkate alınması gerekmektedir.

Araştırma üniversiteleri, kuruluş mantıkları, işleyiş şekilleri, amaçları, kadro yapıları gibi bir takım özellikleri ile diğer üniversitelerden fazlasıyla farklıdır. Fakat diğer üniversitelere göre, üniversite, sanayi, toplum üçlemesi içindeki yeri ve niteliği, aynı zamanda dünya örneklerinin bölgelerine ve ülkelere yarattıkları etki dikkate alındığında kritik öneme sahiptirler.

Araştırma üniversiteleri küresel bilgi ağının merkezinde yer almaktadırlar. Araştırma üniversiteleri, yeni fikirleri ve bilgileri yükseköğretim sistemine ve tabi ki ülkeye kanalize etmekte ve akademik toplumun uluslararası bilime katılmasına olanak sağlamaktadır. Araştırma üniversiteleri bir üretim hattı gibi değerlendirilebilir. Öğrenciler üretim hattına girdi olmakta, öğretim üyelerinin sanatsal kişilikleri, mesleki becerileri ve akademik donatıları ile şekillendirilmektedir. Bilime, teknolojiye, toplumsal gelişmeye ve ülke ekonomisine kaynak oluşturmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, araştırma üniversiteleri için öğretim üyelerinin seçimi sıradan olmamalıdır.

Araştırma üniversitelerinin akademik kadroları için 2547 Akademik Teşkilat Yönetmeliğinden bağımsız, özlük haklarının iyileştirildiği ve maaşlarının ülke ortalamasının üstüne çıkarıldığı, bir yönetmeliğin çıkarılması gerekmektedir. Burada çalışacak araştırmacıların, öğretim üyelerinin yurtdışı doktora veya yüksek lisans eğitimi yapmış olmaları, belirli bir süre yurtdışında üniversitelerde veya araştırma merkezlerinde çalışmış olmaları, AB veya TÜBİTAK projelerinde görev yapmış olmaları, belirli nitelikteki (SSCI, SCI, SCI-Expanded gibi.) dergilerde belirlenen puan kriterini hak edecek şekilde yayın yapmış olması gibi standart ve askeri yetkinlik ve niteliğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu sayede edinilen tecrübe ve kazanımların, yetiştirilen insan kaynaklarına aktarılması, uluslararasılaşma ve benzer araştırma üniversiteleri ile ortak projeler yapılması konusunda doğal bir işbirliği için zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma üniversitelerinin dünyadaki örnekleri değerlendirildiğinde (Yonezawa, 2011; Gallagher, 2011; Tayeb vd, 2011; Postiglione, 2012; Rhee, 2012; Materu vd., 2012) bu üniversiteler, çok ama çok özel niteliklere sahiplerdir. Türkiye'deki tüm yükseköğretim kurumlarının bu niteliği taşıyamayacağı ortadadır. Bu bağlamda araştırma üniversitelerinin yükseköğretim sistemi içindeki yeri gerek kanunlar ile gerekse mevzuatlar aracılığıyla tanımlanmalıdır. Ayrıca tüm verilen örnekler ve literatür bilgileri ışığında, araştırma üniversiteleri popülist politikalara büründürülemeyecek kadar kritik bir yapıya sahiplerdir. Ülkelerin uzun yıllar sürdürdükleri strateji ve politikaların, yıllarca süren bir çalışmanın ürünleridir. Türk yükseköğretim sisteminin rekabet ettiği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre yarışa geç başladığı ve üniversiteler arasındaki küresel rekabetin çok güçlü olduğu unutulmamalıdır. Bu rekabet içinde ülkemiz, üniversitelerini ön plana çıkaracak çalışma veya çalışmalar konusunda araştırmacıların teşvik edilmelidir.

2020 yılı içinde yükseköğretim kurumlarına ayrılan bütçe yaklaşık 33 milyon TL'dir (SBB, 2020). Bu tutar, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için önemli bir bütçedir. Aynı zamanda, Türkiye nüfus olarak, genç nüfus yapısından orta yaş nüfus yapısına geçmektedir. Bu durum insan kaynağının etkin bir şekilde değerlendirilmesi gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Türk yükseköğretim sistemi için araştırma üniversiteleri ve diğerleri yapılanmasının çok iyi bir şekilde, dünya örnekleri dikkate

alınarak, özenle ve ivedi bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Araştırma üniversiteleri dışında kalan üniversiteler için YÖK'ün izlediği ihtisaslaşma stratejisi, bu üniversitelerin buldukları bölgeler ve bölgenin dinamik sektörleri dikkate alındığında, doğru bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Üniversiteler gelecek kaygısı ile değil, bilimsel araştırma, öğrenme tutkusu ile bu kurumlara gelebilmelidir. Öğrencilere esin kaynağı olacak, onlara hayatlarının en önemli döneminde sunduğu yetenekleri ile eğitecek ve öğretecek öğretim üyelerinin özenle seçilmesi gerekmektedir.

Chiragov (2015:122), akademik faaliyetlerin şirketler tarafından sponsor olunmasının ya da fonlanmasının sonucu olarak, öğretim üyelerinin şirketlerin ihtiyaçlarına dönük faaliyetlerini, üniversite faaliyetlerinden daha merkeze aldıklarını ifade etmiştir. Bunun sonucunda, üniversitelerin devlet kontrolünde olan fakat piyasanın ihtiyaçlarını gidermeye hizmet eden kurumlar haline geldiklerini vurgulamıştır. Bu durum araştırma üniversitelerinde çalışan öğretim üyeleri ve araştırmacılar için olası bir durumdur. Araştırma üniversitelerinin doğasında girişimcilik, özel sektör ile daha fazla işbirliği, sanayi ve toplum ile bütünleşik gerçekleştirilebilecek işbirlikleri vardır. Şirketlerin üniversitelere, belirli laboratuvar veya enstitülere veya araştırma gruplarına destek olmaları yadırganacak bir şey değildir. Fakat yapılan iş birliklerinde, tüm paydaşların çıkarları gözetilmeli kişisel çıkarlar göz ardı edilerek toplam kazanıma odaklanılması gerekmektedir.

Yükseköğretim kurumları, bağlı olduğu kanunlar, finans kaynakları ve organizasyon yapısı gereği devlet bürokrasisine sıkı sıkıya bağlı kurumlardır. Bu durum araştırma üniversiteleri için de aynı gerçekliktir. Üniversite-sanayi ve üniversite-toplum işbirliği için, yerel yönetimleri içine alan, yeni ve çağın gereksinimlerini karşılayabilecek bir organizasyon yapısının akademik çevrelerde daha fazla tartışmaya açılması ve dünya örnekleri tartışılması gerekmektedir. Belirlenen örnek modellerin, üniversite yaklaşımları da gözetilerek (araştırma üniversitesi ve diğerleri gibi.) ülke gerçekliğine uygun bir şekilde dönüştürülmesi ve konunun uzmanları tarafından kamuoyu önünde detaylı bir şekilde tartışılması gerekmektedir.

Özetle, tarihsel süreç içerisinde, yükseköğretim kurumları farklı kültür ve eğilimlere göre, farklı amaçlarla kurulmuş olsa da ortak paydada her biri, kendilerine özgü öğretiler sunmakta ve bilim üretimine odaklanmaktadır. İlgili literatür desteğiyle de anlatıldığı gibi, yükseköğretim kurumları tarih boyunca, dönemlerin yaşam dinamiklerine ve gereksinimlerine göre sürekli bir dönüşüm ve gelişim süreci içerisinde yer almaktadır. Bu süreçte, yükseköğretim kurumları, varlık nedenleri ve konumlarına göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Misyonlarını araştırma faaliyetlerine göre farklılaştıran ve somut araştırmalarıyla kendisini öne çıkaran kurumlar, kendilerini araştırma üniversitesi olarak konumlandırmaktadır ve bu doğrultuda destek beklemektedirler. Bu noktada, nesnel bir değerlendirme süreci sağlamak adına, devlet düzeyinde belirli kriterler gözetilerek resmi bir sınıflandırma yapılmakta ve yeterli görülürse kurum araştırma üniversiteleri kapsamına alınmaktadır. Bölgesel kalkınma amaçları doğrultusunda da farklı kurum sınıfları söz konusu olabilmektedir. Çalışmada bu doğrultuda, Türkiye'de yürütülen çalışmalar değerlendirilmiş ve araştırma üniversitesi olma yolunda ilerleyen kurumların göz önünde bulundurması gereken durumlar dünyadaki benzer uygulamalardan örnekler verilerek anlatılmış, hem de bu süreçlerin etkin yönetimi için karar vericilerin yürürlüğe koyması gereken düzenlemelerle ilgili öneriler sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2011). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademi.
- Altbach, P.G. & Salmi J. (2012). Akademik Mükemmeliyete Giden Yol (Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak). Çeviren Kadri Yamaç. Ankara: Efil Yayınevi.
- Altbach, P. (2014). What Counts for Academic Productivity in Research Universities?. *University World News*. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20140715105656393> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Arap, K. S. (2010). Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye’de Yeni Üniversiteler Ve Kuruluş Gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 1-29.
- Bölgesel Kalkınma, (2020). *Yükseköğretim Kurulu Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Programı*. <https://bolgeselkalkinma.yok.gov.tr/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020)
- Charle C. & Verger J.(2005). *Üniversitelerin Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Chiragov, E. (2015). Üniversitelerin Kamusalılığı: Kamusal Üniversitenin Çöküşü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Programı Anabilim Dalı, Ankara.
- Cole, J. H. (2001). Patents and Copyrights: Do the Benefits Exceed the Costs?. *Journal of Libertarian Studies*, 15(4), 79-105.
- Çatalbaş, N. (2007). Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir Mi?. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007(3), 90-101.
- Çetin, M. (2007). Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 217-238.
- Destek Patent, (2020). *Üniversitelerin Patent Başvuru Sayıları*. <https://www.destekpatent.com/haber-detay/universitelerin-patent-basvuru-sayilari> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020)
- Emil, S. & Akşab, Ş. (2018). Türkiye Yükseköğretiminde Araştırma Üniversitesi Kavramını Anlamak: Karşılaştırmalı Analiz. 13. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi. 10-12 Mayıs 2018, Sivas, Türkiye.
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki Yükseköğretim Değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314.
- Erdem, A. R. (2013). Bilgi Toplumunda Üniversitenin Değişen Roller ve Görevleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 109-120.
- Erdem, A. R. (2015) Yükseköğretimi ve Üniversiteyi Farklılaştıran Kritik Öge: Akademik strateji. (Editör) Ahmet AYPAY, *Türkiye’de Yükseköğretim: Alanı, Kapsamı ve Politikaları* içinde (243-260), Ankara: PEGEM Akademi Yayıncılık.
- Erdem, A. R. (2016). Üniversite Anlayışındaki Değişim: Birinci Nesil Üniversiteden Dördüncü Nesil Üniversiteye. *TYB Akademi, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(16), 21-52.

- Erdoğan, N. (2018). Araştırma Üniversitesi Yapılanması: İmkanlar ve Zorluklar. *İlke Politika Notu07*.
https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/arastirma_universitesi_yapilanmasi_imkanlar_ve_zorluklar.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Fielden, J. (2008). Global Trends in University Governance. *The World Bank*.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/588801468140667685/pdf/442440NWP0BOX311webversion01PUBLIC1.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Gallagher, M. (2011). *The Role of Elite Universities in National Higher Education and Research Systems, and the Challenges of Prosecuting the Case for Concentrating Public Investment in their Development in Australia*. In: Liu N.C., Wang Q., Cheng Y. (eds) Paths to a World-Class University. Global Perspectives on Higher Education, vol 23. Rotterdam: SensePublishers.
- Hall, B. H. & Harhoff, D. (2012). Recent Research on the Economics of Patents. *Annual Review of Economics*, 4(1), 541-565.
- Hirsch, E. (1998). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi*. Cilt 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Jordan, J. & Jones, P. (1997). Assessing Your Company’s Knowledge Management Style, *Long Range Planning*, 30(3):392-398.
- Kalkınma Ajansları, (2006). *Resmî Gazete*. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (Kabul Tarihi: 25.1.2006).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020)
- Köker, A.R. (2005). *Patent Korumasının Önemi ve Ekonomik Gösterge Olarak Patent*, T.C. Türk Patent Enstitüsü Patent Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Lentell, H. (2012). Distance Learning in British Universities: Is It Possible?. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and E-Learning*, 27(1), 23-36.
- Marangoz, C. (2008). *Çağdaş Üniversite*. Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Materu P., Obanya P. & Righetti, P. (2012). *Nijerya İbadan Üniversitesi’nin Yükselişi, Düşüşü ve Yeniden Ortaya Çıkışı*. P.G. Altbach, ve J. Salmi (Eds.) içinde, Akademik Mükemmeliyete Giden Yol Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak (ss.159-185). Ankara: Efil Yayınevi.
- Mohrman, K., Ma, W. & Baker, D. (2008). The Research University in Transition: The Emerging Global Model. *Higher Education Policy*, 21(1), 5-27.
- NAI, (2018). National Academy of Inventors. <https://academyofinventors.org/wp-content/uploads/2019/05/Top-100-Universities-2018.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Namal, Y. & Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933). *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 27-35.

- Özakyol, F.S. (2017). Bilgi-İktidar İlişkisi Çerçevesinde Dünyada Üniversite ve Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Kocaeli.
- Özer, A. (2012). Türkiye Üniversite Sistemine Genel Bir Bakış, Yaşanan Sorunlar ve Çözüm İçin Bir Model Önerisi. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(2), 61-72.
- Postiglione, G.A.(2012). *Araştırma Üniversitelerinin Yükselişi Hong Kong Bilim ve Teknoloji Üniversitesi*. P.G. Altbach, ve J. Salmi (Eds.) içinde, Akademik Mükemmeliyete Giden Yol Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak (ss.51-80). Ankara: Efil Yayınevi.
- Rhee, B.S. (2012). *Taşrada Dünya Çapında Bir Araştırma Üniversitesi: Pohang Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Kore Cumhuriyeti*. P.G. Altbach, ve J. Salmi (Eds.) içinde, Akademik Mükemmeliyete Giden Yol Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak (ss.51-80). Ankara: Efil Yayınevi.
- Sakınç, S. & Bursalıoğlu, S. A. (2012). Yükseköğretimde Küresel Bir Değişim: Girişimci Üniversite Modeli. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(2), 92-99.
- Salmi, J. (2009). *The Challenge of Establishing Worl-Class Universities*. Washington, DC: WorldBank.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2020). Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü, Tasarım Merkezleri. <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011503> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Sarıkaya Bütün, B.Ö. (2019). Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksinde Yeni Nesil Üniversite Değerlendirmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Kayseri.
- Sarton, G. (1927-48). *Introduction To The History of Science (3 v. in 5)*. Carnegie Institution of Washington Publication No. 376. Baltimore: Williams and Wilkins.
- SBB, (2020). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/02/3-b-2018-2020-D%C3%B6nemi-Gelir-ve-Net-Finansman-Tablolar%C4%B1.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Seki, İ. (2013). *Bilgi Ekonomisinde Yeni Yaklaşımlar: Bilgi Yönetişimi ve Üniversite Ekonomisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Sezgin, O. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik A.B.D. http://osmansezgin.com/assets/tet46_222-osmansezgincom.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Statista, (2020). Estimated Number of Universities Worldwide as of January 2020, by Country. <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

- Şen, Z. (2012). Türkiye’de Yükseköğretim Sistemi Eleştirileri ve Öneriler. *Journal of Higher Education/Yükseköğretim Dergisi*, 2(1), 1-9.
- Şimşek, H. & Adıgüzel, T. (2012). Yükseköğretimde Yeni Bir Üniversite Paradigmasına Doğru. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 250-261.
- Tayeb, O.S. & Damanhour Z.A. (2011). *Transformation Towards a World-Class University*. In: Liu N.C., Wang Q., Cheng Y. (eds) Paths to a World-Class University. Global Perspectives on Higher Education, vol 23. Rotterdam: SensePublishers.
- Tatık, R.Ş. (2017). Araştırma Üniversitelerinin Yapılandırılmasına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri: Eğitim Fakülteleri Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. T.C. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- TAÜG, (2016). *Araştırma Üniversiteleri ve Yükseköğretim, Araştırma ve İnovasyonda Uluslararası Rekabet Raporu*. https://pdo.metu.edu.tr/system/files/duyuru/TAUG_Arastirma_Universiteleri_ve_Yuksekogretim_Arastirma_ve_Inovasyonda_Uluslararası_Rekabet_Raporu_2016.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020)
- Tekeli, İ. (2010). *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, S. (2017). Üçüncü Kuşak Üniversiteler ve Üçüncü Kuşak Üniversitelerin Stratejik Planlaması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, Ankara.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ülkü, D. (2005). *Görüşler ve Değerlendirmeler. Geçmişten Geleceğe Türk Bilim ve Teknoloji Politikaları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Wang, Q.H., Wang, Q. & Liu, N.C. (2012). *Çin’de Dünya Çapında Üniversiteler Kurmak: Sangay Jiao Tong Üniversitesi*. P.G. Altbach, ve J. Salmi (Eds.) içinde, Akademik Mükemmeliyete Giden Yol Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak (ss.27-50). Ankara: Efil Yayınevi.
- WIPO, (2018). *Ranking of the 20 national patent offices with the most patents in force in 2018*. <https://www.statista.com/statistics/257172/ranking-of-the-20-countries-with-the-most-patents-in-force/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020)
- Wissema, J.G. (2009). *Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru | Geçiş Döneminde Üniversiteleri Yönetmek*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayını.
- Yıldız, S. (2009). Eğitim Departmanlarındaki Değişim: Şirket Üniversiteleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (34), 361-379.
- Yılmaz, M.S.(2001). Darülfünun Reformu-Darülfünun’dan İstanbul Üniversitesi’ne Geçiş Süreci (1869-1933). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9(1), 245-260.

Yonezawa, A. (2011). *The “Global 30” and the Consequences of Selecting “World-Class Universities” in Japan*. In: Liu N.C., Wang Q., Cheng Y. (Eds) *Paths to a World-Class University*. Global Perspectives on Higher Education, vol 23. Rotterdam: SensePublishers.

YÖKAK Kurum Gösterge Raporları, (2020). Yükseköğretim Kalite Kurulu Kurum Gösterge Raporları. <https://yokak.gov.tr/raporlar/kurum-gosterge-raporlari> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

Yükseköğretim Kanunu, (1981). Mevzuat Gov Tr. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

In a society where the value of knowledge is dominant, universities are one of the key elements for development and modernization. Expectations on universities and the meaning of the university have been constantly questioned in the course of time, depending on social and economic developments. Universities have many stakeholders with different expectations. These stakeholders are not limited to students and academics. Policy makers, higher education policy makers, bureaucrats, government officials and the public also have expectations from universities. These expectations have changed continuously throughout the history. Higher education institutions and particularly universities play a critical role for the development of the economy, civilization, science, and technological developments. Universities ensure the creation of skilled and productive human resources capacity to be employed for the national economies. In addition, higher education institutions enable the formation of manpower that can produce modern knowledge, new ideas, patents, and developments in technology which make countries stronger in the global competitive environment.

Fielden (2008: 4) stated that the most important role of countries in higher education is to determine vision and strategy and emphasized that this vision and strategy should seek answers to the following questions, respectively: “What is higher education for ?, What are the main goals of universities for the country ?, Which goals should be determined to increase the involvement in universities? How and when will these goals be achieved and by which institution? ” and finally, if any, what will be the tasks of the private sector or society?

Starting from the first quarter of the 21st century, universities have become a mandatory entity to take a leading role in transforming the society regarding both bringing their society to a higher level and integrating the society with the university (Erdem, 2016: 42). Şimşek and Adıgüzel (2012: 255) identified the the duties of universities as being a strong pillar of social reforms, contributing science, doing applied research, cooperating with stakeholders, creating an environment for interdisciplinary studies, and ensuring the development of social structure, together with their understanding about education, research, and service. Therefore, universities have started to set their missions according to the abovementioned tasks they have adopted and even have been categorized by considering the missions and areas that they focus on.

In this context, the study presents the historical transformation of universities and sheds a light on research universities. Research universities have a critical position in economic development and social transformation in the formation of social welfare with the knowledge they have created, qualified human resources and knowledge transfer activities they carry out. Turkish Research Universities Alliance defined research universities as follows: "They are universities with research outputs, research priorities and research culture that play a major role in the development of science which reflects from education to knowledge transfer activities, from cooperation with the public, and industry to international collaborations " (TAÜG) , 2016: 1).

The aims of the study, which has been designed in this framework, are (1) to evaluate the historical transformation of universities by conceptually considering the concept of university, (2) to compare and conceptually evaluate research universities and research university approach with the world conjuncture, (3) to reveal the higher education system and the organizational structure of universities To discuss in the light of today's realities and needs, (4) to systematically compile existing information by matching with national and international literature, (5) to present recommendations for policy makers in the light of the information obtained.

2. Method

In this study, the transformation of higher education institutions and especially universities, which are critical for the development of countries, is presented historically in the light of relevant publications in the national and international literature by benefiting from the national and international literature, the Higher Education Council (YOK) Thesis Center, Web of Science and Google Scholar as well as appropriate resources in national literature.

3. Findings, Discussion and Results

When the examples of research universities in the world are evaluated (Yonezawa, 2011; Gallagher, 2011; Tayeb et al., 2011; Postiglione, 2012; Rhee, 2012; Materu et al., 2012), it can be seen that these universities have special qualifications. It cannot be said that all universities have these qualifications. In this context, the place of research universities in the higher education system should be defined by both laws and regulations. In addition, in the light of all given examples and literature information, research universities have a critical structure that cannot be turned into populist policies. They are the products of the strategies and policies that countries have pursued for years and a work that lasts for years.

Higher education institutions except research universities may be recommended to update their institutional missions regarding their contribution to students, industry and society by focusing on the needs of internal and external stakeholders, the needs of their region and the society they belong to. These universities can show important activities for regional development and innovation studies.

Our universities may need to differentiate their corporate mission and basic existence goals, and update their corporate strategic goals, strategic plans, and goals. Otherwise, institutions trying to become research universities on the one hand and research universities on the other, experiencing uncertainty, may make the higher education system inefficient. When the value of universities in the rapidly changing and transforming world order, their contribution to the country's economy and

scientific development are evaluated, it is obvious that there is no endurance to waste time and this uncertainty should be eliminated. This situation needs to be taken into account urgently by higher education regulators and policy makers.

